

исследовательских заданий, которая основана на современных требованиях к будущим педагогам, предъявляемых к их подготовке. Автором определены пути эффективного протекания учебно-воспитательного процесса средствами научно-исследовательской работы в вузе, которая представлена тремя направлениями: научно-исследовательская работа в структуре образовательно-воспитательного процесса, во внеаудиторной деятельности, научно-исследовательская работа, которая происходит параллельно учебному процессу.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, исследовательские умения, организация, профессиональная подготовка, будущий педагог.

SUMMARY

L. Sushchenko. Methods of forming research skills of future teachers in the process of professional training: results of the investigation

In the article the methods of forming the research skills of future teachers on the organizational and exploratory stage of the pilot is studied. The search and research tasks, which are based on modern requirements for preparation of future teachers are characterized. The author defines the effective flow of the educational process by means of research work at the university, which consists of three directions: scientific research in the structure of education and the educational process, extracurricular activities, scientific research, which is parallel to the educational process.

Key words: scientific research, study skills, organization, training, future teachers.

УДК [378.011.3–051:91]:37.091.33

О. М. Трегубенко

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

УПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

У статті розкрито значення упровадження технології проблемного навчання в процес професійної підготовки вчителів географії. Розглянуто види проблемних питань і типи проблемних ситуацій, які доцільно використовувати в процесі підготовки майбутніх фахівців. Визначено методичні основи створення та розв'язання проблемних ситуацій під час викладання фахових дисциплін. Проаналізовано способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вирішення проблемного завдання. Висвітлено методичні вимоги до використання технології проблемного навчання в процесі професійної підготовки вчителів географії.

Ключові слова: технологія проблемного навчання, професійна підготовка вчителів географії, розвиток особистості майбутнього фахівця.

Постановка проблеми. Потреби сучасного суспільства зумовили особливу актуальність проблеми підготовки освіченого, компетентного, творчо спрямованого вчителя, спроможного інтелектуалізувати свою професійну діяльність, що проявляється, перш за все, у системному використанні усвідомлених загальнотеоретичних та методичних знань для

рішення педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань сучасної школи з урахуванням вікових, індивідуально-типологічних відмінностей учнів і конкретних педагогічних ситуацій.

Якісна підготовка вчителя є важливим чинником ефективності навчально-виховного процесу у вітчизняних загальноосвітніх закладах. Одним з шляхів вирішення проблеми формування творчої особистості майбутнього фахівця засобами географічної освіти буде впровадження в педагогічний процес технології проблемного навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Розробці питань теорії та практики проблемного навчання присвячені праці, таких вітчизняних педагогів, як В. Замковий, В. Корнєєв, Л. Круглік, В. Паламарчук, О. Пошетун, В. Сасихов, А. Сиротенко, О. Стадник, М. Топузов та ін., у яких розглянуто питання проблемного підходу до організації педагогічного процесу, висвітлено методичні основи проблемного навчання в освітніх закладах різного рівня акредитації, визначено засоби реалізації проблемного підходу на практиці. Певні аспекти проблемного навчання географії розглядаються в роботах зарубіжних вчених – А. Бута, І. Душиної, В. Коринської, Л. Панчешникової, Г. Понурової, І. Матрусова, В. Щеньова, у яких досліджено особливості конструювання й вирішення проблемних завдань у навчальному процесі з географії, підкреслено значення проблемного навчання в активізації пізнавальної діяльності особистості.

Мета статті – розкрити значення упровадження технології проблемного навчання в процес професійної підготовки вчителів географії; розглянути види проблемних питань та типи проблемних ситуацій, які доцільно використовувати в процесі підготовки майбутніх фахівців; визначити методичні основи створення та розв'язання проблемних ситуацій під час викладання фахових дисциплін; проаналізувати способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів під час вирішення проблемного завдання; висвітлити методичні вимоги до використання технології проблемного навчання в процесі професійної підготовки вчителів географії.

Виклад основного матеріалу. Технологія проблемного навчання враховує закономірності самостійної розумової діяльності студентів, спрямованої на вирішення певної навчальної проблеми, яка може бути виражена в формі проблемного питання або проблемного завдання. У процесі розв'язання проблемного завдання виникає проблемна ситуація, яку А. Матюшкін характеризує як «особливий вид розумової взаємодії об'єкта й суб'єкта, що характеризується таким психічним станом суб'єкта, який вимагає під час вирішення ним завдань, виявлення (відкриття або засвоєння) нових, раніше суб'єкту невідомих знань або способів

діяльності» [2, 34]. Це пов'язано з браком наявних знань і способів дій та необхідністю засвоєння нових компонентів географічної освіти (знань, умінь, навичок, досвіду творчої діяльності).

У навчальному процесі доцільним буде використання як традиційних проблемних питань і завдань, які припускають рішення проблем, запозичених з науки (наприклад: «Наявність трудових ресурсів – важливий чинник розвитку господарства, чому ж у країнах, що розвиваються, гостро стоїть проблема обмеження народжуваності?»), так і реальних проблемних питань і завдань, основними характеристиками яких є зв'язок з конкретними обставинами життя студентів, особистісна значимість проблеми (наприклад: «Обґрунтувати свою точку зору, щодо «західного» чи «східного» векторів розвитку зовнішньої політики України»).

Вирішення студентами традиційних і реальних проблемних питань і завдань забезпечує науковий доказ і розкриття практичної значущості географічних знань, сприяє розумінню навчального матеріалу, його свідомому засвоєнню. Проблемне навчання забезпечує активність і продуктивність пізнавальної діяльності студентів, що обумовлює розвиток особистості майбутнього вчителя. Д. Ельконін відзначав, що основна відмінність навчального проблемного завдання від інших полягає в тому, що його мета й результат полягають «у зміні самого суб'єкту, а не в зміні предметів з якими він діє» [4, 134]. Постійне рішення проблемних завдань поступово перетворюється на систематичну самостійну пошукову діяльність, а навчання стає проблемно-розвиваючим (за М. Махмутовим [3]), в якому особистість отримує певний розвиток у результаті виконання пізнавальної діяльності.

Варто відзначити, що ступінь проблемності притаманна лише тому навчальному завданню, у процесі виконання якого студент самостійно усвідомлює поставлену проблему, висуває гіпотези щодо її вирішення, здійснює вибір та доказ вірної гіпотези (вирішує проблему), формулює загальні висновки, в яких розкриває й обґрунтовує результати рішення проблеми, здійснює самоконтроль та самооцінку своєї діяльності.

Узагальнення досвіду організації проблемного навчання в навчально-виховному процесі з географії дозволяє виділити типи проблемних ситуацій:

– Проблемні ситуації, в основі яких лежить виявлення суттєвих ознак досліджуваного об'єкта. Чим різноманітнішими й багатшими є асоціації та зв'язки під час вирішення проблемного завдання, тим більше передумов для формування усвідомленого, наочного уявлення про досліджуваний об'єкт чи явище.

– Проблемні ситуації, в основі яких лежить порівняння досліджуваних об'єктів та явищ. Будь-яке порівняння передбачає зіставлення якихось об'єктів та їх відношень. У процесі порівняння відбувається послідовне виділення тих або інших ознак і характеристик об'єктів, визначення подібності й відмінності між ними, з'ясування причин, що їх зумовили, формулювання висновків.

– Проблемні ситуації, в основі яких лежить встановлення причинно-наслідкової залежності досліджуваного явища. Цей вид пізнавальних проблемних ситуацій спрямований на формування вміння виділяти з різних чинників причину, яка породжує саме цей наслідок, за допомогою різних методів дослідження причинної залежності.

Методичними основами створення та розв'язання проблемних ситуацій є, по-перше, відбір та конструювання змісту теоретичного матеріалу фахових дисциплін у проблемні питання й завдання, який має проводитися з урахуванням особливостей системи географічних понять і закономірностей, внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків.

По-друге, ефективна реалізація проблемного підходу можлива лише за умови урахування рівня підготовки студентів (засвоєння знань за темою, оволодіння основними інтелектуально-практичними вміннями) під час вибору ступеня проблемності навчання, який характеризується метою, характером діяльності викладача та мірою самостійності навчально-пізнавальної роботи студентів (табл.1).

Таблиця 1

Характеристика рівнів проблемності навчання

Ступінь проблемності навчання (метод навчання за характером навчально-пізнавальної діяльності)	Діяльність викладача	Діяльність студентів	Цільове призначення
Обмежений (метод проблемного викладання)	Постановка проблеми та доказове розкриття шляхів її вирішення	Сприйняття й усвідомлення проблеми. Уважний контроль за послідовністю вирішення проблеми. Усвідомлення ступеню переконливості її розкриття. Розумове прогнозування чергових кроків логіки	Здійснюється показ складного шляху пізнання, демонструється зразок доказового рішення теоретичної або реальної навчальної проблеми.

		рішення. Запам'ятовування навчального матеріалу.	
Частковий (евристичний метод)	Постановка навчальної проблеми. Розробка й пред'явлення пізнавальних і практичних проблемних завдань. Планування кроків вирішення. Керівництво діяльністю студентів (коригування та консультування).	Сприйняття завдання. Осмислення умов й визначення частини, призначеної для самостійного виконання. Актуалізація знань про шляхи вирішення схожих завдань. Самостійне рішення частини завдання. Самоконтроль у процесі вирішення, перевірка результатів. Запам'ятовування навчального матеріалу, пов'язаного із завданням. Відтворення ходу рішення.	Забезпечується включення студентів у самостійне виконання окремих кроків у вирішенні проблеми, поставленої викладачем. Здійснюється навчання майбутніх вчителів самостійному застосуванню наявних ЗУН, веденню пошуку нових знань. Відбувається їх залучення до творчої діяльності. Метод реалізується за допомогою проблемних, творчих завдань, спосіб виконання яких студентам не відомий. Метод тільки готує до самостійної творчої діяльності й повністю її не забезпечує.
Повний (дослідницький метод)	Розробка й пред'явлення проблемних, дослідницьких завдань для пошуку рішень. Контроль за ходом виконання.	Сприйняття й самостійний аналіз проблеми. Осмислення умов завдання. Планування етапів й способів виконання дослідження (рішення проблеми) на кожному з етапів. Самоконтроль у процесі дослідження. Запам'ятовування навчального	Здійснюється залучення студентів до творчої (дослідницької) діяльності шляхом організації самостійного засвоєння значної частини нового навчального матеріалу, яке складається з вивчення фактів, виявлення

		матеріалу. Самоконтроль, самоаналіз, самооцінка.	причинно-наслідкових зв'язків, перевірки та обґрунтування їх правильності з метою вирішення поставленого проблемного завдання.
--	--	---	--

Підвищення ступеня самостійності студентів під час вирішення проблемних завдань значно збільшує ефективність підготовки фахівців, забезпечуючи стимуляцію процесів продуктивного, творчого мислення майбутніх вчителів, розвиток їх цільової готовності до професійного самоосвіти. Як відзначав М. Баранський «з усіх способів підвищення рівня шкільного навчання найважливішим і самим дієвим є підвищення інтелектуального рівня вчителів» [1, 296].

Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів під час вирішення проблемних завдань можлива за умови: опори викладача у процесі планування навчального процесу й розробки проблемних завдань на особистісний зміст, пізнавальні та соціальні інтереси студентів; організації педагогом аналізу найбільш раціональних способів вирішення поставленої проблеми; обговорення зі студентами послідовності їх дій з планування, здійснення й оцінювання результатів дослідницької діяльності.

Для того, щоб досягти максимальної ефективності використання технології проблемного навчання й уникнути виникнення випадкових труднощів, викладачу необхідно дотримуватися таких методичних вимог:

1. Традиційна чи реальна проблема, що пропонується студентам, повинна бути цікавою для них, дослідницько або творчо значущою.

2. Рішення поставленої проблеми має передбачати обов'язкове формування основних компонентів змісту географічної освіти (засвоєння, закріплення, поглиблення, практичне застосування, узагальнення географічних знань, розвиток спеціальних і загальнонавчальних умінь, формування досвіду творчої діяльності й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності).

3. Навчально-пізнавальна діяльність студентів під час виконання проекту повинна бути самостійною.

Висновки. Реалізація технології проблемного навчання в системі підготовки вчителя є джерелом підвищення якості вищої освіти. У процесі вирішення студентами традиційних і реальних проблемних питань відбувається вироблення творчого, проблемного підходу до розв'язання

навчальних завдань, що власне є основою професійного мислення майбутніх фахівців, показниками сформованості якого є здатність самостійно сформулювати проблему, висунути гіпотезу, винайти спосіб її перевірки, сформулювати висновки й побачити можливості практичного застосування отриманих результатів. Доцільним у процесі навчання вчителів географії буде використання проблемних ситуацій, в основі яких лежить виявлення суттєвих ознак об'єкта, порівняння досліджуваних об'єктів та явищ, встановлення причинно-наслідкової залежності природного або суспільного явища.

Запорукою ефективності впровадження технології проблемного навчання в процес підготовки фахівців є прагнення педагога бачити перспективи розвитку особистісного потенціалу студентів. Стимулювання пізнавальної самостійності студентів під час реалізації проблемного навчання в навчально-виховному процесі з географії забезпечує задоволення освітніх потреб майбутніх вчителів, розкриття їх нахилів і здібностей, створення оптимальних умов для особистісної самореалізації.

Перспективним напрямом нашого дослідження буде визначення теоретико-методичних основ упровадження в процес професійної підготовки вчителів географії методу проектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранский Н. Н. Методика преподавания экономической географии / Н. Н. Баранский ; изд. подгот. Л. М. Панчешниковой. – 2-ге вид., перераб. – М. : Просвещение, 1990. – 303 с. – (Б-ка вчителя географії).
2. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А. М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 208 с.
3. Махмутов М. И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории / М. И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 367 с.
4. Эльконин Д. Б. Возрастные возможности усвоения знаний / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1966. – 244 с.

РЕЗЮМЕ

Трегубенко Е. Н. Внедрение технологии проблемного обучения в процесс профессиональной подготовки учителей географии.

В статье раскрыто значение внедрения технологии проблемного обучения в процесс профессиональной подготовки учителей географии. Рассмотрены виды проблемных вопросов и типы проблемных ситуаций, которые целесообразно использовать в процессе подготовки будущих специалистов. Определены методические основы создания и решения проблемных ситуаций во время преподавания специальных дисциплин. Проанализированы способы активизации учебно-познавательной деятельности студентов в процессе решения проблемного задания. Освещены методические требования к использованию технологии проблемного обучения в процессе профессиональной подготовки учителей географии.

Ключевые слова: технология проблемного обучения, профессиональная подготовка учителей географии, развитие личности будущего специалиста.

SUMMARY

E. Tregubenko. An introduction of the technologies of the problematic teaching into the process of the professional preparation of Geography teachers.

An importance of an introduction of the technologies of the problematic teaching into the process of the professional preparation of Geography teachers has been investigated in the article. The kinds of problematic questions and types of the problematic situations have been investigated so that it can be appropriately used in the process of preparation of future specialists. The methodical bases of creation and solution of the problematic situations during the teaching of the special subjects have been determined. The ways of the activation students' educational and cognitive activity during the solving of the problematic task have been analyzed. Methodical requirements of the process of the professional preparation of Geography teachers are determined.

Key words: *technology of the problematic teaching, professional preparation of Geography teachers, development of future specialists' personality.*